

ЕНГИЛ САНОАТ КОРХОНАЛАРИ РАҚОБАТБАРДОШЛИГИНИ ОШИРИШДА ИНВЕСТИЦИОН ФАОЛЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШ МАСАЛАЛАРИ

Маколада енгил саноат корхоналари рақобатбардошлигини оширишда инвестицион фаоллигини таъминлаш масалалари билан боғлиқ жараёнларнинг назарий-услубий асослари тадқиқ этилган бўлиб, бу борадаги муаммоларни самарали ҳал этиш боасида амалий таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқилган.

Калит сўзлар: миллий иқтисодиёт, экспорт салоҳияти, хорижий инвестиция, инвестицион риск, инвестицион фаолият, тўқимачилик саноати, экспорт номенклатураси

В статье рассматриваются теоретико-методологические основы процессов, связанных с обеспечением инвестиционной деятельности в целях повышения конкурентоспособности предприятий легкой промышленности, и разрабатываются практические рекомендации и рекомендации для эффективного решения проблем в этой области.

Ключевые слова: национальная экономика, экспортный потенциал, иностранные инвестиции, инвестиционный риск, инвестиционная деятельность, текстильная промышленность, номенклатура экспорта.

The article examines the theoretical-methodological foundations of the processes related to the provision of investment activity in raising the competitiveness of light industry enterprises, and developed practical recommendations and recommendations for efficient solution of problems in this area.

Key words: national economy, export potential, foreign investment, investment risk, investment activity, textile industry, export nomenclature

Мамлакатимизнинг сиёсати миллий иқтисодиётимизни диверсификация ва модернизация қилишга ҳамда унинг рақобатбардошлигини кўтаришга, етакчи тармоқларни ривожлантиришни қўллаб-қуватлашга, уларга инвестицияларни фаол жалб қилишга, жумладан, маҳаллий хом ашёни қайта ишлашни чуқурлаштириш ҳисобига экспорт салоҳиятини ўстиришга ҳам қаратилган.

Мазкур масала бўйича Президентимиз Ш.М.Мирзиёев ўз нутқларида: “Биз фақат инвестицияларни фаол жалб қилиш, янги ишлаб чиқариш қувватларини ишга тушириш ҳисобидан иқтисодиётимизни жадал ривожлантиришга эришамиз. Иқтисодиётдаги ижобий натижалар эса ижтимоий соҳада тўпланиб қолган муаммоларни тизимли ҳал этиш имконини яратади”[1], деб таъкидлайдилар.

Хом ашёдан юқори қўшилган қийматли тайёр маҳсулотгача бўлган экспортни босқичли ва режали қайта йўналтириш тўқимачилик саноатини

ривожлантиришнинг янги стратегиясини янада шакллантиришга ёрдам берди.

Охирги йилларда тўқимачилик саноатини ривожлантириш бўйича қабул қилинган дастурли ҳужжатлар тармоқ ривожланишининг янги босқичга кўтарилишига кучли туртки бўлди. Мазкур қарорларни амалга ошириш сезиларли даражада хорижий инвестицияларни жалб қилишга ҳам катта ёрдам берди. 1995 йилдан то ҳозирги давргача тармоққа 3,1 миллиард доллардан зиёд хорижий инвестициялар жалб қилинди. Фақат охирги йилларнинг ўзидагина Буюк Британия, Германия, Швейцария, Италия, Корея Республикаси, Япония, Сингапур, Туркия, Ҳиндистон ва бошқа давлатларнинг хорижий инвесторлари иштирокида 200 тадан ортиқ лойиҳалар амалга оширилди.

Агар 1994 йилда хорижий капитал иштирокида атиги 3 та корхона фаолият юритган бўлса ва уларнинг ишлаб чиқарган маҳсулотлари нисбий улуши 2 фоиз атрофида бўлган бўлса, ҳозирги кунга келиб эса, уларнинг сони 200 тадан ошди ва уларнинг ишлаб чиқарган маҳсулотлари нисбий улуши 80 фоиздан кўпроқни ташкил этди.

Бутун дунёга машҳур хорижий компаниялар билан ҳамкорлик, тармоққа энг илғор ва юқори самарадорликка эга технологияларни тадбиқ этиш ўзининг натижаларини берди. Агар 1994-1996 йилларда фақат бўз газламалар ва пахта ип-калава экспорт қилинган бўлса, 2003 йилда ассортимент янги турдаги маҳсулотлар билан тўлди, яъни: момиқ сочиқлар, трикотаж полотноси; 2010 йилга келиб эса экспорт номенклатурасини гилам ва гилам маҳсулотлари, тикув-трикотаж буюмлари тўлдирди. 2016 йилда экспорт кўрсаткичлари 1100 миллион доллардан ошди, 2017 йилда эса 1200 миллион долларга етди. Бугун саноат кенг экспорт ассортиментлари билан, яъни толадан то тайёр тикувчилик ва трикотаж маҳсулотлари билан намоён бўлмоқда. 2017 йилда экспорт кўрсаткичлари 1 миллиард долларида ошган (1994 йилда эса бу кўрсаткич атиги 7 млн. долларига тенг бўлган), 260 тадан ортиқ корхона чет элга маҳсулот етказиб берганлар. 2017 йилнинг якунига кўра, экспорт ҳажмида юқори қўшилган қийматли товарлар улуши 40 фоиздан ошди ва тўхтовсиз ўсиб бормоқда.

Ҳозирги кунда Ўзбекистон табиий тўқимачилик тодалари, пахта газламалар ва трикотаж ишлаб чиқариш бўйича жаҳон ишлаб чиқарувчилари қаторига қўшилди. 2014 йилдан бошлаб то 2017 йил бошигача тармоқда 12800 та янги ишчи ўринлари яратилди.

Ушбу саноат тармоғида инвестицион лойиҳаларни амалга ошириш бўйича ҳамда саноат маҳсулотлари ва халқ истеъмоли товарлари ишлаб чиқариш ҳажми даражаси бўйича ҳам кўрсаткичлар юқоридир. 27 йил мустақиллик даври мобайнида Ўзбекистон иқтисодиётида тўқимачилик саноатининг роли сезиларли даражада ўсди ва унинг ЯИМдаги улуши 3,8 фоизни, саноат маҳсулотлари ҳажмида – 26,2 фоизни, ноозиқ-овқат товарлари ишлаб чиқариш ҳажмида - 44 фоиздан юқорига тенг бўлди. Юқори қўшилган қийматли маҳсулот ишлаб чиқаришнинг умумий ҳажми ўртача 45

фоизни ташкил этди. 2017 йил бошида эса тўқимачилик саноатида ўзлаштирилган инвестицияларнинг умумий ҳажми \$ 2,5 млрд. долларга етди.

Охирги йилларда “Ўзтўқимачиликсаноат” Уюшмаси ўз корхоналарини техник ва технологик йўналтирилган ишларни амалга оширишга, яъни: корхона экспорт салоҳиятини ошириш, тармоқни ривожлантириш учун хорижий инвесторларни жалб этиш, модернизация ва техник қайта куруллантиришга сафарбар қилди. Натижада, тўқимачилик саноатини ривожлантириш ва модернизациялаш борасида жами механизмнинг яхшиланиши ва такомиллашиши давом этмоқда. Бугунги кунга келиб, уюшма тузилмасига кирувчи барча корхоналар юқори технологик ускуналарда ишляпти, ҳисоб-китоб усуллари ҳам автоматлаштирилган, рационал транспорт йўналишлари ва керакли кўп аспектли натижа берувчи кўп бошқа тадбирлар ҳам ишлаб чиқилган. 2017 йилда корхоналарнинг салоҳиятини сезиларли даражада кўтарган 28 та йирик лойиҳалар амалга оширилди. “Ўзтўқимачиликсаноат” Уюшмасининг маълумотларига кўра, 2017 йилда 560 минг тн. тола, 101 минг тн. трикотаж полотно, 85 млн. жуфт чулки-носки маҳсулотлари, 410 млн. дона тайёр маҳсулотлар ва 480 минг кв.м. тайёр газламалар ишлаб чиқариш бўйича 28та янги технологик линиялар ишга туширилди. Ушбу лойиҳаларнинг жами қиймати 2,2 млрд. долларни ташкил этди, экспорт салоҳияти эса 1,4 млрд. долларни ташкил этди. Янги қувватларни ишга тушириш ҳисобига ушбу ишлаб чиқаришларда 12800 та янги ишчи ўринлари ташкил этилди.

2020 йилгача 3 миллион 350 минг тоннадан то 3 миллион тоннагача пахта толасини ишлаб чиқариш ва давлатга сотишни босқичли қисқартириш кўзланган. Истиқболда пахта саноатини модернизациялаш Дастурига мувофиқ, пахта толасини ички қайта ишлаш ҳажми ҳозирги даврдаги 44 фоиздан 2020 йилгача 70 фоизгача кўпайиши ҳамда шунга мос равишда тўқимачилик маҳсулотлари экспортини 800 млн. доллардан то 1,5 млрд. АҚШ долларигача ўсиши назарда тутилмоқда. Яқин келажакда пахта толасини экспорт қилишдан воз кечиш вазифаси қўйилди. Шу ўринда маҳаллий тўқимачилик ва тикув-трикотаж маҳсулотлари 55 тадан ортиқ давлатга етказиб берилаётганини таъкидлаш зарур.

2017 йилда Колумбия, Бразилия, Сальвадор, Покистан, Грузия, Хорватия, Нигерия каби таъминотнинг янги бозорлари ўзлаштирилди. Таъминотнинг ички бозорларини диверсификациялаш ва маҳсулот экспорти номенклатурасини кенгайтириш мақсадида корхоналар Германия, Корея Республикаси, Хитой, Россия, Беларуссия, Латвия, Туркия каби давлатларда халқаро махсус кўргазма-ярмарка ишларида иштирок этдилар.

1-жадвал таҳлилидан охирги йилларда экспорт қилинаётган маҳсулот ҳажми тез суръатларда ўсаётганини кўриб турибмиз: 2011 йилда 660,0 млн. долл., 2013 йилда 825 млн. долл., 2014 йилда 861,9 млн. долл., 2016 йилда 1100,0 млн. долл., 2017 йилда 1200 млн. долл., 2018 йилда эса 1600 млн. долларга тенг бўлди, яъни 2011 йилга таққосласак 2,4 баробардан кўпга ўсди. 2017 йил якунларига кўра, ушбу маҳсулотни ишлаб чиқариш ҳажмлари 190,8 миллиард сўмдан кўпроқни ташкил этди, яъни 2016 йил билан таққослаганда

12,2 фоиздан кўпроққа тенг бўлди. Иқтисодий сиёсатнинг стратегик йўналишлари сифатида тўқимачилик тармоғини танланишини қуйидаги асосий омиллар билан тушунтириш мумкин: 2016 йил якунларига кўра тўқимачилик саноатининг ЯИМдаги ҳажми 3,8 фоизга тенг бўлди[3].

1-жадвал.

**2011-2018 йилларда “Ўзтўқимачиликсаноат” Уюшмаси
корхоналарининг маҳсулот экспорти ҳажми динамикаси[2]**

Кўрсаткичлар	2011 й.	2013 й.	2014 й.	2016 й.	2017 й.	2018 й.	Прогноз 2020 й.
Экспорт ҳажми, млн.долл.	660,0	825,0	861,9	1100,0	1200,0	1600,0	1700,0
Ўсиш суръати, %	106,8	125,0	104,5	127,6	109,1	133,3	106,2

Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси маълумотларига кўра, тўқимачилик тармоғи жисмоний ҳажми индекси 2017 йилда 144,5 фоизгача ўсди. Тармоқда жами республика саноатидаги ишчиларнинг учдан бир қисми фаолият кўрсатадилар. Иқтисодий Тадқиқотлар Марказининг ҳисоб-китобларига кўра, тўқимачилик саноатига жалб қилинган 1 млн. доллар инвестициялар 45 тадан то 50 тагача қўшимча иш ўринларини бунёд этишга қодир экан. Тўқимачилик саноатининг тезкор ривожланиши бандлик муаммосини муваффақиятли ҳал этишга ёрдам беради. Ўзбекистон тўқимачилик маҳсулотлари дунёнинг 50 тадан ортиқ давлатига экспорт қилинади[3].

Жаҳон бозорида пахта толасига талабнинг тушиши натижасида, унинг ўрнига тўқимачилик маҳсулотларининг ташқи бозорга экспорт қилиниши экспорт тушумини 2 баробаргача, тайёр трикотаж ва тикувчилик маҳсулотлари экспорти тушумини эса 4 дан то 20 баробаргача ошишига ёрдам беради Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси маълумотларига кўра, 2016 йилда мамлакат жами саноати ҳажмида бу тармоқ 26,2 фоизни эгаллади, унинг ЯИМдаги улуши 3,8 фоизни, ноозиқ-овқат товарлари ишлаб чиқариш ҳажмида - 44 фоиздан юқорига тенг бўлди. Охириги йилларда тармоқда ишлаб чиқариш ҳажмининг йиллик ўсиши тахминан 18 фоизга, экспорт эса - 10 фоизга тенг бўлди.

Тармоқ корхоналарининг йиллик қуввати 480 минг тонна тола, 290 млн. кв. м. пахта толали газламалар, 101 минг тонна трикотаж полотноси, 275 млн. дона тикув-трикотаж буюмлари, 53,1 млн. жуфт чулки-носки маҳсулотлари, 2,1 минг тонна ипакли ипларни ташкил этади. 2016 йил ҳолатига кўра, енгил саноат корхоналарининг умумий сони 6896 тага тенг бўлди, улардан 50 фоизга яқини маъсулияти чекланган жамият (МЧЖ) шаклида намоён этилди. “Ўзтўқимачиликсаноат” Уюшмаси 453 тага яқин тўқимачилик, тикув ва трикотаж корхоналарини бирлаштирган. Улардан 138 та компания Жанубий Корея, Ҳиндистон, Сингапур, Германия, Швейцария, Италия, Япония, АҚШ каби давлатларнинг хорижий инвесторлари

иштирокидаги компаниялардир. Компания корхоналарида 74 мингдан ортиқ кишидан ишлайди, улардан 70 фоизини аёллар ташкил этади. Тўқимачилик саноатида ишлаб чиқариш ҳажми 2012 йилдан то 2017 йилгача тармоқ маҳсулотларининг энг кўп қисмини ишлаб чиқарувчи “Ўзтўқимачиликсаноат” Уюшмаси (собик “Ўзбекенгилсаноат” Акциядорлик Компанияси) корхоналари бўйича 2,6 баробарга ўсди.

Ўзбек тўқимачилик маҳсулотлари дунёнинг 50 тадан ортиқ давлатларига экспорт қилинмоқда. МДХ давлатлари, биринчи ўринда Россия, шунингдек, Латин Америкаси давлатлари, ЕИ, Корея Республикаси, Хитой, Сингапур, Эрон, Исроил, АҚШ каби давлатлар асосий экспортчи бозорлар бўлиб ҳисобланади. 2016 йилда таъминотнинг янги: Покистан, Грузия, Хорватия, Нигерия ва қатор бошқа бозорлари ўзлаштирилди. Россия и МДХ давлатлари ўзбек тўқимачилик корхоналари маҳсулотларининг энг йирик импортерлари бўлиб саналади. Уларнинг улушига 51 фоиздан кўпроқ маҳсулот етказиб беришлар тўғри келади, 21 фоизи Жанубий Осиё, 12 фоиздан ортиғи - Европа, 8фоизи - Яқин Шарқ ва Африка давлатларига экспорт қилинмоқда. 2016 йилда тўқимачилик ва тикув-трикотаж маҳсулотларининг экспорт кўрсаткичлари 1,2 млрд. АҚШ долларига тенг бўлди. Бугун хорижда 40 тага яқин Ўзбекистон тўқимачилик корхоналарининг савдо уйлари мавжуд. Охириги 3 йилда Ўзбекистон тўқимачилик тармоғига хорижий инвестицияларни жалб этиш 575,3 млн. АҚШ долларига тенг бўлди[4].

Жалб этилган хорижий инвестицияларнинг 80 фоиздан ортиғи Жанубий Корея, Швейцария, Сингапур, Буюк Британия, Германия, Ҳиндистон ва Туркия каби давлатларнинг ҳиссасига тўғри келмоқда. Тўқимачилик тармоғининг муҳим аҳамиятидан келиб чиқиб, Ўзбекистонда 2017-2019 йиллар учун тўқимачилик ва тикув-трикотаж саноатини келажакда ривожлантириш Дастури чора-тадбирлари амалга ошириляпти. Дастурга мувофиқ, 2020 йилга келиб, ишлаб чиқаришда: пахта толаларни - 2,5 баробарга, тайёр газламаларни - 2,8 баробарга, ипак газламаларни - 2,7 баробарга, нотўқима материалларни - 1,5 баробарга, трикотаж полотнони - 2,7 баробарга кўтариш режалаштириляпти. Тикув буюмларни - 3,2 баробарга, трикотаж буюмларни - 2,1 баробарга, ипак хом ашёни ишлаб чиқариш - 2,1 баробарга кўтариш режалаштирилмоқда. Агар 2011 йилда газламлар ишлаб чиқариш ҳажми 85,63 млн. кв. метрга тенг бўлган бўлса, 2020 йилга келиб бу кўрсаткич 459,2 млн. кв. метрдан ошади. Ўсиш 5,4 мартага тенг бўлади [3].

Хорижий инвестицияларни жалб этишнинг муҳим тартибга солувчи дастаги сифатида тармоқнинг имиджи ва фаровон инвестиция муҳитини шакллантириш “Ўзтўқимачиликсаноат” Уюшмасининг инвестиция фаолиятини рағбатлантириш ва такомиллаштириш бўйича ишларнинг принципиал йўналиши бўлиб ҳисобланиши керак.

Таъкидланган йўналишлар бўйича ўз фаолиятини амалга ошириши учун Уюшма қуйидаги чора-тадбирлар мажмуасини ўтказиши мақсадга мувофиқдир:

- тўғри хорижий инвестициялар жалб қилиш сиёсатининг асосли тамойилларини шакллантириш;
- инвесторларни рағбатлантиришнинг тамойил ва ёндашувларини ишлаб чиқиш;
- инвестиция рискларини суғурталаш тизимини яратиш;
- тўғри хорижий инвестициялар жалб этишни қонуний йўл билан қўллаб-қувватлаш;
- инвесторлар учун солиқ ва божхона имтиёзларини белгилаш;
- хорижий инвесторларга кафолатлар тақдим этиш;
- инвестиция фаолият ҳақидаги ахборот хабарларини таъминлаш.

Инвестицияларни жалб этишга қизиқиш ҳам қонуний тартибда, ҳам “Ўзтўқимачиликсаноат” Уюшмасининг аниқ инвестор компаниялари билан махсус битимлари доирасида белгилангандек имтиёз ва кафолатлар тизимини яратишни талаб этади.

Инвестициялашнинг махсус рағбатларини шакллантиришда инвесторлар томонидан экспорт, импорт, бандлик ҳамда мулкдаги улуш каби қатор шарт ва чекловларни бажаришни ҳисобга олиш муҳим саналади. Миллий иқтисодиётнинг алоҳида секторларини ривожлантириш устуворлигига мувофиқ туртки бўлувчи механизмларни ягона пакетга бирлаштириш муҳим аспект бўлиб ҳисобланади. Бизнинг назаримизда, юқорида айтилган инструментлардан фойдаланиш, нафақат фаровон инвестиция муҳитини шакллантиришга, балки янада самарали молиялаштириш манбаларини излашга йўналтирилган, шу билан бирга, енгил саноат корхоналарини қўллаб-қувватлаш ва ишлаб чиқариш, табиий ҳамда илмий салоҳиятдан максимал фойдаланишга йўналтирилган “Ўзбектўқимачиликсаноат” Уюшмаси инвестиция фаолиятини рағбатлантириш ва ривожлантиришнинг асосий йўналишларини такомиллаштиришга ҳам ёрдам беради.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёевнинг 2019 йилда мамлакатимизни ривожлантиришнинг энг муҳим устувор вазифалари тўғрисидаги Парламентга Мурожаатномаси <http://uza.uz/uz/politics/zbekiston-respublikasi-prezidenti-shavkat-mirziyevning-oliyasy-28-12-2018>
2. “Ўзтўқимачиликсаноат” Уюшмаси корхоналари маълумотлари асосида муаллиф томонидан ҳисобланган.
3. www.stat.uz- Ўзбекистон Республикаси давлат статистика қўмитаси маълумотлари.
4. Рахимова Д.Н., Умарова Г.Г. Иқтисодиётни модернизациялаш шароитида тўқимачилик корхоналарининг инвестицион фаоллигини ошириш масалалари. Иқтисодиётни модернизациялаш шароитида корхоналарнинг инвестицион фаоллигини ошириш муаммолари ва устувор йўналишлари республика илмий-амалий конференцияси материаллари тўпмали. Ўзбекистон Республикаси Миллий гвардияси Ҳарбий-техник институти, 2019 йил. 326-бет.